

Hygiëneprotocol voor melkgeiten- en schapehouderijen

6 februari 2009, gewijzigd op 15 april en 10 juli 2009

Met de Land en Tuinbouworganisatie (LTO) is een hygiëneprotocol overeengekomen. Dit hygiëneprotocol geldt voor alle melkgeiten- en melkschapehouderijen in heel Nederland. De maatregelen uit het protocol hebben tot doel de kans op verspreiding van de Q-koorts bacterie naar mensen te verkleinen. De maatregelen hebben betrekking op:

- Algemene hygiëne,
- Mestopslag,
- Vervoer en uitrijden van mest,
- Aflammerperiode

Voor melkschape- en melkgeitenbedrijven in Nederland waar meer dan 50 schapen of geiten worden gehouden voor de melkproductie is een deel van deze maatregelen zelfs wettelijk verplicht gesteld.

Inleiding

Nederland werd in 2007 voor het eerst met een uitbraak van Q-koorts bij de mens geconfronteerd. De meeste patiënten werden in de Noord-Brabantse gemeente Herpen gezien. In 2008 heeft zich wederom een Q-koorts uitbraak in Noord-Brabant voorgedaan. Bij deze uitbraak waren beduidend meer mensen in grote delen van de provincie getroffen.

Q-koorts wordt veroorzaakt door de bacterie *Coxiella burnetii* die vooral bij herkauwers voorkomt. Bij het verwerpen van geiten komen miljarden bacteriën vrij die met de placenta en geboortevloeistoffen in het strooisel terecht komen. Ook met uitwerpselen, urine en vaginale uitvloeiing na verwerpen of een normale worp worden de bacteriën uitgescheiden. Vooral na opdrogen kan de bacterie verspreid worden. Voor de mens is *Coxiella burnetii* zeer infectieus. Enkele bacteriën zijn voor een infectie toereikend.

De uitbraken van Q-koorts bij de mens in 2007 en 2008 in Noord-Brabant houden mogelijk verband met de melkgeitenhouderij. Deze regio is een concentratiegebied van de melkgeitenhouderij en in deze regio is vanaf 2005 de verwekker van Q-koorts verschillende malen als oorzaak van een omvangrijk abortusprobleem vastgesteld. Het verloop van de menselijke Q-koorts epidemie geeft bovendien aanleiding een verband met de aflammerperiode te veronderstellen.

Bij een officieel vastgestelde Q-koorts besmetting bij melkgeiten en -schapen zijn wettelijke maatregelen van kracht. Daarnaast wil de melkgeitensector in samenwerking met de overheid zelf maatregelen nemen om het gevaar van Q-koorts voor de bevolking te reduceren. Dit hygiëneplan strekt daartoe. Hierbij gaat het niet alleen om algemene hygiëne maar ook om specifieke maatregelen die het verspreiden van de verwekker van Q-koorts uit de melkgeitenhouderij moeten minimaliseren. De maatregelen zijn bedoeld voor melkgeitenbedrijven in het hele land, ongeacht de Q-koorts status. Onderzoek van Gezondheidsdienst voor Dieren en Voedsel en Waren Autoriteit doet namelijk sterk vermoeden dat de Q-koorts bacterie ook bij bedrijven zonder abortusproblemen voorkomt. Omdat incidenteel ook op melkschapenbedrijven Q-koorts gerelateerde problemen worden gezien, is dit hygiëneplan ook voor deze bedrijfstak van toepassing.

Verspreiding van Q-koorts

Over de precieze manier waarop de Q-koorts bacterie vanuit besmette bedrijven wordt verspreid en vervolgens voor besmettingen bij andere bedrijven en mensen zou kunnen zorgen, bestaan nog tal van onduidelijkheden. Er zijn diverse onderzoeken in gang gezet die in de loop van 2009 meer duidelijkheid kunnen scheppen. Wel bestaat er in de wetenschappelijke literatuur overeenstemming dat de bacterie vooral via stof wordt verspreid. Met de wind verspreidt stof afkomstig uit de melkgeitenhouderij zou dan als de drager van besmetting moeten worden gezien. Er kunnen minimaal twee mechanismen worden onderscheiden die aanleiding geven tot stofvorming:

- de aanwezigheid van dieren in de stal die door hun activiteit voor stofvorming zorgen en
- het leeghalen van de potstal en het verdere mesttraject tot en met het uitrijden op bouwland dat aanleiding geeft tot extra stofvorming.

Knaagdieren en vogels kunnen ook een rol bij de verspreiding van Q-koorts spelen.

Doel van de maatregelen

Het ligt voor de hand dat maatregelen die stofvorming tegengaan ook een effect hebben op de verspreiding van Q-koorts bacteriën vanuit een bedrijf.

Stofvorming bij het houden van geiten kan worden beperkt door voor een dik pak stro in de pot te zorgen. Dit effect komt tot stand omdat in een dik pakket stro stof naar onderen dwarrelt. In de onderste lagen is stro over het algemeen vochtig en deze lagen binden vervolgens het stof waardoor het bij activiteit van de dieren niet in de lucht terecht komt. Om de stofproductie bij het gebruik van stro verder te beperken is het ook van belang kwalitatief goed stro te verstrekken.

Uitmesten of uitrijden tijdens de aflammerperiode brengt het risico met zich mee dat extra veel bacteriën verspreid worden. Door hiermee bij de planning van het uitmesten rekening te houden kan dit risico worden beperkt.

Bij het leegrijden van de potstal kan stofvorming worden voorkomen door eerst ruim met water te sproeien. Als het uitrijden van de mest op een rustige en regenachtige dag plaats vindt en de mest onmiddellijk wordt ondergewerkt valt te verwachten dat stofvorming tot een minimum kan worden beperkt.

In sommige gevallen, bijvoorbeeld bij uitrijden op grasland, kan de mest niet ondergewerkt worden. Het is dan van belang dat alleen goed gerijpte mest wordt gebruikt. Ook al is de kennis over de overleving van de Q-koorts bacterie in potstalmest beperkt, wel is het duidelijk dat de levensvatbaarheid van de bacterie met de tijd afneemt. Het wettelijke uitmestverbod gedurende 90 dagen bij bedrijven waar Q-koorts is vastgesteld is gebaseerd op dit gegeven.

Zwangeren, jonge kinderen, ouderen en mensen met hartklepafwijkingen of kunststofmateriaal in hun bloedvaten en mensen met een verminderde weerstand zoals rokers hebben een verhoogd risico op een ernstig beloop van Q-koorts als ze besmet raken. Het is daarom belangrijk te voorkomen dat deze personen aan de Q-koorts bacterie worden blootgesteld.

Verplichte hygiënemaatregelen

De overheid heeft een aantal maatregelen uit het hygiëneplan opgenomen in de Regeling tijdelijke maatregelen dierziekten (TRCJZ/2009/244). De maatregelen zijn wettelijk verplicht gesteld voor melkschapen- en melkgeitenbedrijven in Nederland waar meer dan 50 schapen of geiten worden gehouden voor de melkproductie. De exacte juridische tekst is terug te vinden in de genoemde regeling. De maatregelen houden het volgende in:

- Ongedierte moet adequaat worden bestreden.
- Er geldt een verbod op het uitmesten van de stal vanaf de aanvang van de lammerperiode tot één maand na afloop daarvan. Wanneer de stal bestaat uit meerdere potten, die elk in een andere periode lammeren, dan geldt dit verbod op potniveau. Er geldt dan een verbod op het uitmesten van de pot vanaf de aanvang van de lammerperiode tot één maand na afloop daarvan. Houdt in uw planning rekening met het uitmestverbod. Indien uw stal desondanks gedurende het uitmestverbod overvol raakt, neem dan contact op met de Voedsel en Waren Autoriteit. In onderling overleg zal dan gekeken worden wat de beste oplossing is.
- De mest moet bij opslag en bij afvoer adequaat afgedekt worden.
- De mest mag niet worden uitgereden, tenzij de mest onmiddellijk wordt ondergewerkt óf gedurende tenminste drie maanden gecomposteerd is óf industrieel is gecomposteerd.
- Zorg voor voldoende bakken in de stal om nageboorten en verworpen vruchten te verzamelen. De bakken dienen lek dicht te zijn en afgedekt te kunnen worden.
- De houder moet een administratie bijhouden van de data waarop de stal wordt uitgemest, begin- en einddatum van de composteringsperiode, en de datum van het uitrijden van de mest op het land. In deze administratie worden de hoeveelheden mest vermeld, uitgedrukt in kubieke meters. De administratie moet een jaar bewaard worden. Mochten er meerdere potten in de stal zijn, die op verschillende momenten worden uitgemest, dan moet de administratie ook op pot-niveau worden bijgehouden. De administratie is nodig om controle van de naleving van een aantal van de bovenstaande regels beter mogelijk te maken.

Maatregelen hygiëneplan

Door het toepassen van de maatregelen van dit hygiëneplan kan de veehouder er zelf voor zorgen dat de verspreiding van de Q-koorts bacterie wordt tegen gegaan en de risico's voor mensen worden verkleind.

1. Algemene hygiëne

- Voorkom bij alle werkzaamheden zoveel mogelijk stofvorming. Stofvorming kan onder meer worden teruggedrongen door te zorgen voor een dik pak stro in de pot en door bij het leegrijden van de potstal eerst ruim met water te sproeien.
- Bestrijd of laat ongedierte professioneel bestrijden. Weer vogels uit de stal.
- Verwerk melk van verwerpende dieren niet tot rauwmelkse producten.

- Gebruik alleen stro dat aan hoge kwaliteitseisen voldoet, bijvoorbeeld door het bij een fouragehandelaar die bij de HISFA is aangesloten te betrekken. Aangesloten handelaren zijn GMP gecertificeerd waardoor een hoge kwaliteit van het stro gegarandeerd is. Weiger stro dat niet aan de gewenste kwaliteitseisen, bijvoorbeeld vanwege aanwezigheid van ongedierte, voldoet.

2. Uitmesten van de potstal, mesttransport en uitrijden

- Plan het uitmestregime van de potstal dusdanig dat tijdens en tot minstens een maand na de aflammerperiode niet uitgemest hoeft te worden.
- Omdat stofvorming bij het storten van de mest na het leegrijden niet te voorkomen is, dient de pot bij droog weer vóór het uitmesten goed vochtig te worden gemaakt.
- Rijd de mest bij voorkeur uit bij rustig en regenachtig weer. Werk de mest onmiddellijk onder of zorg dat de mest tenminste drie maanden is gecomposteerd alvorens deze uit te rijden.
- Geen mest uitbrengen op grasland. Indien de bedrijfsvoering dit wel vereist, dan alleen wanneer de mest na het uitmesten tenminste drie maanden is gecomposteerd.
- Als mest wordt opgeslagen buiten de stal moet dat in afgesloten containers gebeuren of de mest moet afgedekt worden.
- Materiaal van loonwerkers dat bij het leegrijden van de potstal is gebruikt, dient voor het verlaten van het bedrijf schoon gemaakt te worden om te voorkomen dat mest op de openbare weg of in de bebouwde kom terecht komt.
- Mest dient bij vervoer via de openbare weg getransporteerd te worden in afgesloten of goed afgedekte containers (bijvoorbeeld met behulp van een strak gespannen zeil)
- Wettelijke bepalingen met betrekking tot mest moeten in acht worden genomen.
- Door de Voedsel en Waren Autoriteit opgelegde maatregelen moeten in acht worden genomen.

3. Aflammerperiode

- Strooi tijdens de aflammerperiode minstens een keer per dag ruim vers stro bij.
- Draag bij assistentie bij het aflammeren hygiënekleeding en handschoenen als persoonlijke beschermingsmiddelen
- Stuur verworpen vrucht en nageboorte op voor onderzoek naar de Gezondheidsdienst voor Dieren.
- Verwijder overige nageboorten zo snel mogelijk uit de stal en bied deze ter destructie aan. Dat is vooral bij verwerpers nodig. De oorzaak van het verwerpen kan de Q-koorts bacterie zijn. Maak er een gewoonte van om telkens wanneer men in de stal bezig is nageboorten op te rapen. Bakken of emmers in de nabijheid van de geiten waarin de nageboorten kunnen worden gedeponeerd vergemakkelijken dit en voorkomen dat met nageboorten gezeuld hoeft te worden. Zorg dat de bakken lekdicht zijn en dat deze afgedekt kunnen worden.
- Laat zwangeren, jonge kinderen, ouderen en mensen met hartklepafwijkingen of kunststofmateriaal in hun bloedvaten en mensen met een verminderde weerstand op een bedrijf met een abortusprobleem niet in de stallen komen. Laat deze personen ook niet in aanraking komen met de ongewassen kleren van iemand die contact heeft gehad met geiten of schapen.

4. Overige maatregelen

- Loonwerkers en mesfhandelaren dienen de hygiëne maatregelen, onder meer ten aanzien van het voorkomen van stofvorming bij de behandeling van mest, eveneens na te leven.